

พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ในรัชกาลที่ ๖

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พิมพ์มูลเกล้ามูลกระหม่อมถวายสนองพระกรุณาธิคุณ
สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี

ในโอกาสที่ทรงเจริญพระชนมายุ ๗๖ พรรษา

๒๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๔

คำปรารภ

ด้วยในวันเสาร์ที่ ๒๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๔๔ เป็นศุภมงคลวารที่สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี พระราชกุมารีพระองค์เดียวในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระผู้ทรงสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทรงเจริญพระชนมายุ ๗๖ พรรษา เพื่อเป็นการบูชาพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และสนองพระกรุณาธิคุณสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงได้จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง “พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ในรัชกาลที่ ๖” ขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายสำหรับพระราชทานแก่ผู้เฝ้าถวายพระพรชัยมงคล เนื่องในศุภสมัยคล้ายวันประสูติดุจดั่งที่เคยปฏิบัติเป็นประจำทุกปี

หนังสือเรื่อง “พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ในรัชกาลที่ ๖” ที่จัดพิมพ์ขึ้นนี้ ปรารภเหตุซึ่งสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี มีพระดำริจะฉลองพระเดชพระคุณพระชนนี เนื่องด้วยในพุทธศักราช ๒๕๔๔ เป็นอภิรักษ์ิตสมัยครบ ๘ รอบปีนักษัตรพระประสูติกาลในพระนางเจ้าฯ พระวรราชเทวีพระองค์นั้น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เห็นสมควรเผยแพร่เกียรติคุณของพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวีให้ปรากฏแก่สาธารณชน ทั้งเพื่อสนองพระดำริและโดยเสด็จในพระกตัญญูตาธรรมของสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอฯ จึงได้จัดพิมพ์หนังสือพระประวัติเล่มนี้ขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายเป็นเครื่องหมายแห่งน้ำใจจงรักภักดีของชาวจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในมงคลวาระสำคัญอันเวียนมาบรรจบอีกคำรบหนึ่ง

การนี้ ได้รับความเอื้อเฟื้อจาก ศาสตราจารย์เกียรติคุณ คุณหญิงศรีนาถ สุริยะ ผู้เรียบเรียง ซึ่งเป็นอักษรศาสตรบัณฑิตแห่งจุฬาลงกรณ์-

มหาวิทยาลัยและเป็นพระอาจารย์ในสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอฯ ได้กรุณาแก้ไขเพิ่มเติมและอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ดังประสงค์

ขอพระกุศลจริยาทั้งปวงที่ทรงประกอบไว้เป็นอนุเคราะห์ กอปรกับพลาณภาพแห่งกตเวทิตาธรรมที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้เพียรปฏิบัติบำเพ็ญเป็นราชพลีแด่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระผู้พระราชทานกำเนิดและพระผู้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัย อำนวยพระจตุรพิธพรชัยเป็นพิเศษแด่สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ให้ทรงพระเจริญทฤพชนมสุข นฤทุกข์ นฤศก นฤโรค นฤภัย เสด็จสถิตเป็นมิ่งขวัญของชาวจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยตราบนิตยกาล

(รองศาสตราจารย์ ดร. รัชชัย สุมิตร)

อธิการบดี

พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ในรัชกาลที่ ๖

พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ประสูติเมื่อวันเสาร์ ปีมะเส็ง ตรงกับวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๘ เป็นธิดาของพระยาอภัยภูเบศร (เลื่อม อภัยวงศ์)^๑ กับคุณเล็ก บุนนาค^๒ มีพระนามเดิมว่า “เครือแก้ว” ทรงเข้ารับการศึกษาอบรมในพระบรมมหาราชวัง โดยอยู่ในความดูแลของ ท้าวศรีสุนทรนาฎ (แก้ว พนมวัน ณ อยุธยา) ผู้อำนวยการละครหลวงฝ่ายใน กรมมหรสพ ผู้เป็นนาย ได้รับการฝึกฝนดุริยางคศิลป์ไทยในพระราชสำนัก จนได้รับเลือกเป็นต้นเสียง ทั้งยังได้แสดงละครที่เป็นบทพระราชนิพนธ์ หลายโอกาสด้วยกัน ในคราวที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานไปประทับแรม ณ พระราชนิเวศน์ มฤคทายวัน เป็นครั้งแรกในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๖๗ เครือแก้วได้มี โอกาสร่วมแสดงละครพระราชนิพนธ์เรื่อง “พระร่วง” ในวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๗ ในวาระนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามใหม่ ว่า “สุวัทนา”

ครั้นวันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๗ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า- เจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาขึ้นเป็น “เจ้าจอมสุวัทนา พระสนมเอก”

พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ทรงเล่าถึงความทรงจำในวันนั้น ประทานข่าวในพระองค์ ความว่า ในตอนปลายของวันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๗

^๑สืบเชื้อสายมาจากเจ้าพระยาอภัยภูเบศร (แบน อภัยวงศ์) ผู้สำเร็จราชการคนแรกของเมือง พระตะบอง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

^๒ธิดาเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร บุนนาค) สมุหพระกลาโหม อัครมหาเสนาบดีในรัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ท้าวศรีสุนทรนาฎ (แก้ว พนมวัน ณ อยุธยา)

ณ ห้องรับแขกชั้นบนพระที่นั่งบรมพิมาน ในพระบรมมหาราชวัง เจ้าพระยา
ธรรมาธิกรณาธิบดี เสนาบดีกระทรวงวัง อ่านประกาศพระบรมราชโองการ
สถาปนาพระองค์ขึ้นเป็นเจ้าจอม ชั้นพระสนมเอก แล้วพระบาทสมเด็จพระ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานน้ำพระมหา-
สังข์ ทรงเจิม ทรงสวมพระขำมรงค์พระราชทาน แล้วพระราชทานทับกับ
กระโถนทองคำลงยา เป็นเครื่องยศ อีกทั้งพระราชทานเครื่องเพชรส่วน
พระองค์ จากนั้น ทรงลงพระปรมาภิไธยในสมุดทะเบียนราชาภิเษกสมรส
โดยมีผู้ลงนามเป็นพยานหลายคน เช่น เจ้าคุณพระประยูรวงศ์ เจ้าพระยา
อภัยราชา เจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี ท้าวศรีสุนทรนาฏ เจ้าพระยา
รามราชมพ พระยาอนิรุทธเทวา พระยาอุดมราชภักดี พระยาอภัยภูเบศร
เป็นต้น เสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จลงทรง
คล้องพระกรนำไปนมัสการพระพุทธรูปวิมา ณ พระพุทธรัตนสถาน โดยทรง
ลอดซุ้มกระบี่แห่งราชของครุฑภัทรวาทน ทหารเรือ เสือป่าและพระตำรวจ
หลวงรักษาพระองค์ จำนวน ๘๔ นาย ซึ่งร้อง ซโย ตลอดทาง

ต่อมา ระหว่างวันที่ ๒๑ กันยายน ถึง ๓๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๗
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสสิงคโปร์และแหลม
มลายูเพื่อเป็นการเจริญทางพระราชไมตรี เป็นเวลา ๒๓ วัน การนี้ ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าจอมสุวัฒนา โดยเสด็จพระราชดำเนินด้วย และ
ได้มีโอกาสร่วมงานอนุทยานสโมสร เช่น ที่จวนผู้สำเร็จราชการแคว้นสเตอร์ดส์
เสตเติลเมนต์ และจวนเลขาธิการใหญ่แห่งสหรัฐมลายา อีกทั้งได้ร่วมโต๊ะ
เสวยในการถวายเลี้ยงพระกระยาหารในวาระต่าง ๆ โดยสุลต่านรัฐยะโฮร์
และสุลต่านรัฐเประ เป็นต้น นอกจากนี้แล้ว ณ วัดจีนอายุะฮิดำ เมืองปีนัง
ซึ่งเป็นวัดที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จพระราชดำเนิน
ไปทอดพระเนตร คราวเสด็จประพาสยุโรปครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐ พระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าจอมสุวัฒนา ลงนามใน
สมุดเยี่ยมหน้าเดียวกับที่ทรงลงพระปรมาภิไธย

ทรงพระดำเนินลอดขุ้มกระบี่นายทหารราชองครักษ์
จากพระที่นั่งบรมพิมาน ไปทรงนมัสการพระพุทธบุษยรัตน์จักรพรรดิพิมลมนีภัย
ณ พระพุทธรัตนสถาน ในพระบรมมหาราชวัง เนื่องในพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส

สันนิษฐานว่า เป็นภาพฝีพระหัตถ์ในรัชกาลที่ ๖ ทรงถ่ายในงานฤดูหนาว พ.ศ. ๒๔๖๗

ฉายกับบุตรหลานรัฐยะโฮร์

ภาพที่ถ่ายเมื่อครั้งเมืองปิ้ง
พ. ๒๕๒๐

ฉายที่บ้านอัสตง เมืองปิ้ง

วันที่ ๑๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๘ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-
 เจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานไปประทับแรมที่พระราช
 นิเวศน์มฤคทายวัน จังหวัดเพชรบุรี ครั้นถึงวันที่ ๑๕ เมษายน อันตรงกับ
 วันเกิดครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ของเจ้าจอมสุวัทนา ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 ให้ตั้งการบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทาน ณ พระที่นั่งสมุทรวินิจฉัย ใน
 งานนี้ได้พระราชทานหนังสือพระราชนิพนธ์บทเสภาเรื่องพระยาราชวังสัน
 กับสามัคคีเสวกแก่ผู้มาร่วมงาน ในตอนค่ำ โปรดเกล้าฯ พระราชทานเลี้ยง
 พระกระยาหารค่ำลักษณะโต๊ะฝรั่ง ณ หอเสวยพระที่นั่งสมุทรพิมาน และ
 ทรงร่วมแสดงละครเรื่อง “ท้าวแสนปม” หลังจากการเสวยพระกระยาหารค่ำ

ในการทรงแสดงละครในคืนนั้น โปรดเกล้าฯ ให้จัดยกพื้นสำหรับ
 เจ้าจอมสุวัทนาที่นั่งหน้าเวทีแสดงละคร ณ พระที่นั่งสมุทรวินิจฉัย โดยมี
 ดันไม้พุ่ม เรียงรายล้อมรอบเจ้าจอม

อนึ่ง ในวาระที่ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลพระราชทานในตอนเช้า
 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานบทพระราชนิพนธ์
 พระราชทานพรแก่เจ้าจอมสุวัทนา ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์ไว้ ๒ ส่วน เป็น
 คำกลอนฉบับหนึ่ง ความดังนี้

ขอเดชะคุณแห่งพระตริยรัตน์	คุ้มสุวัทนาเฉลิมศรี
โปรดบันดาลสารพัดสวัสดิ์	พร้อมพระพรทั้งสี่ทวีคุณ
ขออายุยืนไปและไร้โรค	เสริมโคลกโชคคืออย่ามีสูญ
ขอวรรณะเรื่องรองผ่องไพบุลย์	เหมือนแสงสุริย์ส่องงามยามอุทัย
ขอสุขจงงอยู่มีรูปร่าง	โศกสลายทุกขอย่ากรายใกล้
ขอพลังพรุ่งพร้อมประนอมใน	กายและใจว่าเรียงบรรเทิงดี
ยศจงมียิ่งยวดอย่าชวดยศ	ศรีสง่าปรากฏอย่าหมดศรี
เกียรติคุณเผยแผ่แพร่เกียรติ	เจริญถ้วนมวลทวิเจริญเทอญ

และเป็นคำฉันท์อีกฉบับหนึ่ง ความว่า

ถึงวันวิเศษะศุภะมัง-	คะละวาระชาดา
อวยพร ณ แม่สวะทะนา	ปิยะยอดสุนารี
ด้วยเดชะคุณรัตนะไตรย์	อุปะการะโถมศรี
ของจงเจริญศุภะสุชี	บ่ มิเสียม ณ วันใด
ขออายุยง ณ ศตะพร-	ชะและทุกข์นิราศไกล
อึกปลอด บ่ พบประทุษะภัย	และสรารญ ณ กายา
กิจใดประสงคะจะประดิษ-	ฐะกัสีทธิเกิดหนา
การใดจำนงก็ บ่ มิซ้ำ	และสำเร็จเถอะสมปอง
ขอลาภะหลังประตุจะธาร	นทิตันถนัตนอง
ขอยศและเกียรติคุณะผอง	ทวินิกจะเนื่องนันท์

ในขณะที่ประทับแรม ณ พระราชนิเวศน์มฤคทายวัน ระหว่างวันที่ ๑๒ เมษายน ถึงวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๘ เป็นเวลา ๒ เดือนเศษนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ เจ้าจอมสุวัทนาพำนัก ณ พระที่นั่งพิศาลสาคร ซึ่งเป็นหมู่พระที่นั่งที่มี ระเบียบสูงเสมอพื้นชั้นบนเชื่อมกับที่ประทับ ณ พระที่นั่งสมุทรมิมาน ที่มี ระเบียบต่อเนื่องกับพระที่นั่งสโมสรเสวกามาตย์และพระที่นั่งองค์อื่น ๆ

พระราชานุกิจประจำวันของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะประทับ ณ พระราชนิเวศน์มฤคทายวันนั้น เริ่มเมื่อบรรทมตื่น แล้วเสด็จ พระราชดำเนินไปไปทรงพระอักษร ณ ห้องเขียน ซึ่งเป็นห้องด้านซ้ายทะเล ติดกับห้องพระบรรทมในพระที่นั่งสมุทรมิมาน ใกล้เคียงเวลา ๑๔ นาฬิกา จึงเสด็จพระราชดำเนินไปยังพระที่นั่งพิศาลสาคร เพื่อเสวยพระกระยาหาร กลางวันพร้อมกับเจ้าจอมสุวัทนา และโปรดเสวยแบบไทย คือประทับราบ บนพระสุจหนี่ เสวยด้วยพระหัตถ์ โดยพนักงานฝ่ายในเชิญเครื่องเสวยบรรจุ พระสุพรรณภาชนะมาตั้งถวาย

ในตอนบ่าย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดทรงกีฬา แบดมินตันหรือคริกเกตกับข้าราชการบริพารหรือข้าราชการฝ่ายหน้า และหาก เสด็จลงทรงแล้ว ก็โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าจอมสุวัทนามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ ศาลาลงทรงฝ่ายหน้า ส่วนตอนกลางคืน เวลา ๒๑ นาฬิกา จะเสด็จ พระราชดำเนินไปทรงรับเจ้าจอมสุวัทนา ณ พระที่นั่งพิศาลสาคร มาร่วมโต๊ะ เสวยพระกระยาหารค่ำแบบฝรั่ง ณ หอเสวย ในหมู่พระที่นั่งสมุทรพิมาน เป็น ประจำทุกคืน

ต่อมาในวันที่ ๑๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ ในโอกาสครบรอบการ ราชภิเษกสมรส พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์รัตนวราภรณ์ (ฝ่ายใน) แก่ เจ้าจอมสุวัทนา และได้พระราชทานเลี้ยงพระกระยาหารค่ำ ณ พระที่นั่ง พิมานจักรี พระราชวังพญาไท แล้วเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตร ละครเรื่อง “พระเกียรติรถ” ณ สโมสรราชเสวก ซึ่งข้าราชการกรมมหรสพ จัดถวาย

ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ เป็นที่ทราบแน่ชัดว่าเจ้าจอมสุวัทนา จะมีพระประสูติการในอีกไม่ช้า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระโสมนัสยิ่งนัก เพราะในเวลาที่ล่วงมาแล้ว ยังไม่มีพระมหสี หรือ พระสนมเอก ประสูติพระราชกุมารมาก่อน

พระองค์จึงทรงพระราชนิพนธ์บทกล่อมพระหนอกษัตริย์ เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ ไว้ ดังนี้

“พระเอยพระหน่อนาง	งามพิลาศดังดวงมณีใส
พระเสด็จจากฟ้าสุราลัย	มาเพื่อให้ฝูงชนกมลปรีดิ์
ดอกเอยดอกจัมปา	หอมชื่นจิตติดินาสา
ยิ่งดมยิ่งพาให้ดมเอย	

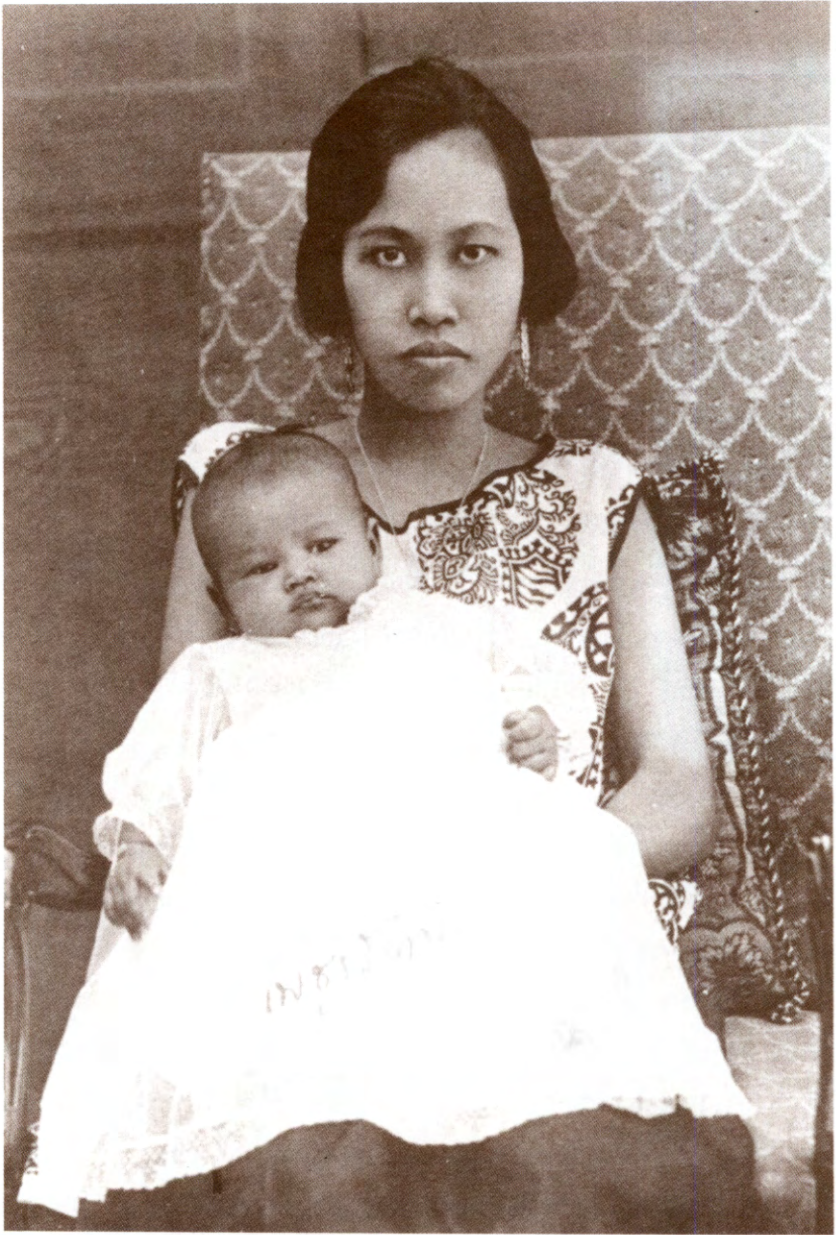

หอมพระเดชทรงยศโอรสราช	แผ่เผยผงาดในแดนไกล
ฟุ้งเดชพระหน่อไท	เปนสุขสมใจไม่วางวาย
รูปลม้ายคล้ายพระบิดุราช	ผิวผุดผาดเพียงชนนี้ศรี
ขอพระจงทรงคุณวิบุลย์ทวี	เพื่อเป็นที่ร่มเกล้าข้าเฝ้าเทอญ
ดอกเอยดอกพุทริชาติ	หอมเย็นใจใสสะอาด
หอมบ่มีขาดสุคนธ์เอย	
หอมพระคุณการุญเปนประถม	เย็นเกล้าเหมือนร่มโพธิ์ทอง
เหล่าข้าทูลลอลอง	ภักดีสนองพระคุณไท”

เมื่อวันที่ ๑๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๖๘ มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ สถาปนาเจ้าจอมสุวัทนาขึ้นเป็น “พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี” ด้วยเหตุผลดังปรากฏในพระบรมราชโองการประกาศสถาปนาตอนหนึ่ง ดังนี้

“ทรงพระราชดำริหว่า เจ้าจอมสุวัทนาได้รับราชการสนองพระเดชพระคุณด้วยความซื่อสัตย์กตเวที มีความจงรักภักดีในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เปนที่ไว้วางพระราชหฤทัย สมควรที่จะทรงยกย่องให้เปนใหญ่ เพื่อผลดูพระราชอิศริยยศแห่งพระกุมารที่จะมีพระประสูติการในเบื้องหน้า

อนึ่ง เจ้าจอมสุวัทนาก็เปนเชื้อสกุลที่บรรพบุรุษทั้งสองฝ่ายได้รับราชการมีความดีความชอบในราชการ ได้รับพระราชทานพระมหากรุณาของ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินมาหลายชั่วคน คือข้างฝ่ายบิดาของเจ้าจอมสุวัทนา เปนเชื้อสายของเจ้าพระยาอภัยภูเบศร ซึ่งเคยได้รับราชการเป็นผู้สำเร็จราชการ เมืองพระตะบองต่างพระเนตรพระกรรณตั้งแต่รัชกาลแห่งพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีพระองค์ที่หนึ่ง มาจนเมื่อเร็ว ๆ นี้ ฝ่ายมารดาก็เป็นเชื้อสายสืบสกุลลงมาจากเจ้าพระยาอัครมหาเสนาทางสมเด็จพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์และเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ นับว่าเป็นผู้มีสกุลสูงทั้งสองสาย จะทรงยกย่องให้เจ้าจอมสุวัทนามีอิศริยยศสูงในตำแหน่งก็สมควรแล้ว

จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาเจ้าจอมสุวัฒนาขึ้น
เป็นเจ้า มีพระอิสริยยศเป็นพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี

จงทรงเจริญพระชนมายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสมบัติ
สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคลทุกประการ เทอญฯ”

เป็นที่สลดแก่พสกนิกรทั้งปวงที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า-
อยู่หัว เริ่มทรงพระประชวรด้วยโรคพระโลหิตเป็นพิษในพระอุทรนับแต่วัน
ฉัตรมงคล คือในวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ เป็นต้นมา ครั้นถึงวันที่
๒๓ พฤศจิกายนอันเป็นวันที่ประชวรหนักที่สุด ก็ยังไม่มีผู้ใดคาดคะเนได้ว่า
จะมีพระชนมชีพอยู่จนได้ทอดพระเนตรพระราชกุมารพระองค์แรกหรือไม่

ครั้นถึงวันอังคารที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๘ เวลา ๑๒ นาฬิกา
๕๕ นาที พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ก็ประสูติพระราชธิดา พระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแต่ก็มี
พระอาการเพียบหนักขึ้น ถึงแม้จะได้ทอดพระเนตรพระราชธิดาอย่างใกล้ชิด
ในปลายวันที่ ๒๕ คือวันรุ่งขึ้น แต่พระองค์ก็มีสามารถมีพระราชดำรัสได้เสียแล้ว
หากแต่ได้ทรงวางพระหัตถ์บนพระเศียรของพระราชกุมารี จากนั้น ก็ทรงรู้สึก
พระองค์น้อยลงกระทั่งสวรรคต เมื่อเวลา ๑ นาฬิกา ๔๕ นาที ของวันที่ ๒๖
พฤศจิกายน ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ในพระบรมมหาราชวัง

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
พระราชทานพระนามแก่พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้า-
อยู่หัวว่า **“สมเด็จพระเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี”**^๑

^๑ ในรัชกาลที่ ๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ออกคำนำพระนามว่า **“สมเด็จพระเจ้า
ภาติกาเธอ”** อันหมายความว่า “หญิงที่สืบเนื่องมาจากพี่ชาย”

ในรัชกาลที่ ๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ออกคำนำพระนามว่า **“สมเด็จพระเจ้ากนิเธอ”**
อันหมายความว่า “น้องหญิง”

ในรัชกาลปัจจุบันทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้คำนำพระนามว่า **“สมเด็จพระเจ้ากนิเธอ”**
ไว้ดังเดิม แต่ใช้ในความหมายว่า “พี่หญิง”

พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ประทับ ณ พระที่นั่งเทพสถาน-
พิลาส ในหมู่พระมหามณเฑียร พระบรมมหาราชวัง พร้อมทั้งพระราชธิดา
ตั้งแต่วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน จนถึงวันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๖๘ จึงทรง
ย้ายไปประทับที่ตำหนักเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ ในพระบรมมหาราชวัง และ
ได้เสด็จออกจากพระบรมมหาราชวังไปประทับ ณ พระตำหนักสวนหงษ์ของ
สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า^๔ ในพระราชวัง
ดุสิต เมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๐

ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ได้เกิดกรณีพิพาทระหว่างรัฐบาลกับ
คณะพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช คณะรัฐบาลเกรงจะถวายเป็นภัย
พระบรมวงศานุวงศ์ซึ่งประทับ ณ วังต่าง ๆ ได้ไม่ตีพ้อ จึงเชิญเสด็จพระราชวงศ์
ฝ่ายในให้เสด็จเข้าไปประทับในพระบรมมหาราชวังเป็นการชั่วคราว แต่บังเอิญ
มีเครื่องบินประสบอุบัติเหตุตกลงในพระบรมมหาราชวังชั้นใน เจ้านายฝ่ายใน
จึงเสด็จออกจากพระบรมมหาราชวังไปเป็นส่วนมาก

พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ทรงเชิญเสด็จพระราชธิดาไป
ประทับกับสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉา
ทั้งนี้ เนื่องจากสมเด็จพระมาตุจฉาทรงพระเมตตาห่วงใยพระนางเจ้าสุวัทนา
พระวรราชเทวีมาโดยตลอด แม้วันประชวรพระครรภ์พระองค์ก็ได้เสด็จ
พระราชดำเนินไปทอดพระเนตรพระอาการ มีพระราชกระแสปลอบโยนและ
ประทับอำนวยการประสูติ จนกระทั่งประสูติพระราชธิดา

ในเรื่องนี้ นายสมภพ จันทรประภา ได้เรียบเรียงไว้ในหนังสือ “สมเด็จพระ
ศรีสวรินทิราฯ” ความดังนี้

พระนางเจ้าสุวัทนาฯ ทรงเล่าถึงพระราชจริยวัตรของสมเด็จพระ^๕ ประทาน
ว่า “เกี่ยวกับการประสูติสมเด็จพระ^๕ ทรงจัดทั้งหมด ตั้งแต่คนตม้มน้ำ คนร่อนและ

^๔ต่อมาคือ สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

^๕สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า (พระราชธิดาสิริยศขณะนั้น)

พิธีต่าง ๆ พระราชทานผ้าทรงที่เคยทรงเวลาประสูติมาให้หนึ่ง พร้อมทั้งทรงสะพักด้วย ให้ประสูติบนพระแท่นที่ท่านเคยใช้ในการประสูติ ท่านว่าจะประสูติง่าย”

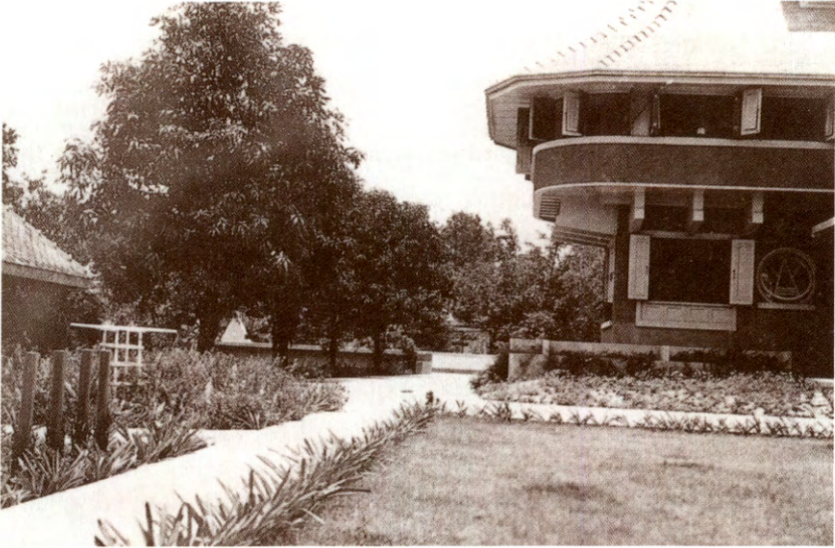
ทรงเล่าต่อไปว่าเวลาประจวบพระครรภ์นั้น สมเด็จพระนางเจ้าสุทนต์มณี พระเศียรตลอดเวลา เมื่อทรงร้องครวญครางด้วยความเจ็บปวด สมเด็จพระศรีสวามี “เจ็บ ๆ อายเขา” เมื่อประสูติแล้วสมเด็จพระนางเจ้าสุทนต์มณี พระราชทานพระวรวงศ์เธอ

ต่อมา พระนางเจ้าสุทนต์มณี พระวรวงศ์เธอ และพระราชธิดา เสด็จไปประทับ ณ พระตำหนักเขียว ในวังสระปทุม แต่ระหว่างนั้นความไม่สงบในบ้านเมืองยังไม่ยุติ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี จึงเสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่จังหวัดสงขลา ส่วนสมเด็จพระพันวัสสาอมาตย์ราชกุมารี พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าและฝ่ายใน รวมทั้งพระนางเจ้าสุทนต์มณี พระวรวงศ์เธอและพระราชธิดา ได้ประทับรถไฟ พระที่นั่งไปสมทบพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริพารของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ ตำหนักเขาน้อย จังหวัดสงขลาด้วย

กระทั่งเหตุการณ์สงบ พระบรมวงศานุวงศ์ได้เสด็จพระราชดำเนินและเสด็จกลับกรุงเทพมหานคร พระนางเจ้าสุทนต์มณี พระวรวงศ์เธอและพระราชธิดาจึงตามเสด็จ สมเด็จพระพันวัสสาอมาตย์ราชกุมารี กลับมาประทับที่วังสระปทุมอีกครั้งหนึ่ง จึงเสด็จกลับเข้าไปประทับ ณ ตำหนักสมเด็จพระปิยมาตย์พินิตสุภามารศรี พระอัครราชเทวี ในสวนสุนันทา พระราชวังดุสิต

เมื่อสมเด็จพระเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาฯ ทรงเจริญพระชนม์ขึ้นพระนางเจ้าสุทนต์มณี พระวรวงศ์เธอ ทรงขอพระราชทานพระราชานุญาตสมเด็จพระพันวัสสาอมาตย์ราชกุมารี เชิญเสด็จพระราชธิดาไปประทับ ณ ตำหนัก “สวนรื่นฤดี”^๖ ที่โปรดให้สร้างขึ้นไว้บนที่ดินบริเวณถนนราชสีมادتัดกับถนน

^๖ ปัจจุบันเป็นสถานที่ราชการของกองทัพบก

บริเวณสวนรื่นฤดี

สุโขทัย อันเป็นที่ดินที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานไว้เมื่อคราวราชาภิเษกสมรส ตำแหน่งดังกล่าวในลักษณะจำลองตามแบบพระตำหนักที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ กำหนดแบบพระราชทานไว้เพื่อสร้างในที่ดินพระราชทานอีกแปลงหนึ่งใกล้บริเวณท่าवासกรี^๗ หากแต่สิ้นรัชกาลเสียก่อน

ด้วยเหตุที่พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ได้ทรงพยาบาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทุกครั้งที่ทรงพระประชวรอย่างใกล้ชิด ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๗ เป็นต้นมา ดังนั้นจึงทรงตระหนักในความเจ็บไข้ได้ป่วย เมื่อทรงสังเกตเห็นว่าพระพลานามัยของพระราชธิดาไม่สู้สมบูรณ์นัก จึงทรงนำความกราบบังคมทูลสมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า ในการที่จะเชิญเสด็จพระราชธิดาไปทรงศึกษาและรับการอภิบาลจากแพทย์ผู้เชี่ยวชาญในต่างประเทศ อันอาจช่วยให้พระอนามัยดีขึ้นได้

^๗ ปัจจุบันคือบริเวณหอสมุดแห่งชาติ

ในที่สุด ทรงเลือกประเทศอังกฤษเพราะเป็นประเทศที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประทับเพื่อทรงศึกษาตั้งแต่ครั้งทรงพระเยาว์ นอกจากนี้ยังมีพระบรมวงศานุวงศ์ประทับอยู่แล้วหลายพระองค์ ที่สำคัญที่สุดคือพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ได้เสด็จพระราชดำเนินไปประทับ ณ ประเทศนั้นตั้งแต่ทรงสละราชสมบัติ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗

พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี และสมเด็จพระเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาฯ ประทับเรือเดินสมุทรหยุดแล่นเตี้ยเสด็จออกจากกรุงเทพมหานครในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ เมื่อเสด็จถึงประเทศอังกฤษแล้ว ทรงมีที่ประทับถาวรแห่งแรกอยู่ ณ ตำบลแฟร์ฮิลล์ แคว้นแคมเบอร์ลีย์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระมหากรุณาแนะนำว่าเป็นสถานที่ร่มรื่น อากาศดี เหมาะแก่การฟื้นฟูพระพลานามัย

ขณะประทับ ณ ประเทศอังกฤษ

เสด็จไปเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี

มีพระอัยยาศัยเป็นกันเองกับผู้มาเฝ้าทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ

พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ทรงจัดการศึกษาของพระราชธิดา โดยจัดหาพระอาจารย์มาถวายพระอักษรภาษาอังกฤษและเปียโน ต่อจากที่ พระราชธิดาได้ทรงศึกษามาแล้วในกรุงเทพมหานคร ส่วนพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ทรงเรียนภาษาอังกฤษ กระทั่งสามารถทรงอ่าน เขียน และ รับสั่งได้ดี

ขณะประทับในพระเทศอังกฤษอย่างเข้าปีที่สอง ได้เริ่มเกิดความไม่สงบ ขึ้นในยุโรปบางประเทศ จนกลายเป็นสงครามโลกครั้งที่ ๒ ประเทศอังกฤษ ถูกกองทัพอากาศเยอรมนีโจมตีอย่างรุนแรง ทั้งสองพระองค์ต้องทรงย้ายที่ ประทับหลายแห่ง ทรงประสบปัญหาขาดแคลนเครื่องอุปโภคบริโภคตลอดจน ด้านการเงิน แต่กระนั้นก็ยังทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวม เช่น ทรง ช่วยเหลือกิจการสภากาชาดอังกฤษ ทรงม้วนผ้าพันแผลและถักเครื่อง กันหนาวประทานแก่ทหารผู้ปฏิบัติหน้าที่ตามหน่วยรบ เป็นต้น กระทั่ง สภากาชาดอังกฤษได้ขอประทานถวายเกียรติบัตร ประกาศพระกิตติคุณ

ตลอดระยะเวลา ๒๒ ปีที่ประทับ ณ ประเทศอังกฤษ พระนางเจ้า สุวัทนา พระวรราชเทวีได้ทรงรักษาพระเกียรติยศแห่งราชนารีในพระบรมราช จักรวงศ์ไว้ได้อย่างมั่นคง ไม่ว่าจะเป็นข้าในพระองค์ก็ตามเสด็จไปจากประเทศ ไทย หรือคนในตำหนักแฟร์ฮิลล์ ตำหนักไบรตัน หรือตำหนักโดกโรด ล้วน เป็นสตรีทั้งสิ้น

พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ได้ทรงอบรมพระราชธิดาให้มี พระอุปนิสัยอ่อนโยน มีพระเมตตาธรรม พระขันติธรรม มิให้ทรงลืมนึกความ เป็นไทย ได้ทรงนำเสด็จสมเด็จพระเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาฯ ไปเฝ้าทูลละอองธุลี พระบาท พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และเสด็จพระนางเจ้า รำไพพรรณี พระบรมราชินี เป็นประจำ

ยิ่งไปกว่านั้น ยังมีพระกรุณาต่อข้าราชการ และนักเรียนไทยใน ประเทศอังกฤษ โดยประทานพระวโรกาสให้เฝ้า ประธานเสด็จ ตลอดจนทรง

ฉาย ณ เมืองแฟรงค์เฟิร์ต ประเทศเยอรมนี

เสด็จนิวัตประเทศไทย

ทรงร่วมงานวันสมเด็จพระพันปีหลวง โรงเรียนราชินี
เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๕

จัดงานสังสรรค์ ณ ตำแหน่งที่ประทับในโอกาสพิเศษต่างๆ และโปรดให้ชาวไทย
ในประเทศอังกฤษได้ร่วมงาน ยิ่งความปลาบปลื้ม อบอุนใจ เป็นที่กล่าวขาน
ถึงพระกรุณาข้อน้อยผู้มีวิริย

สงครามผ่านไปเกือบ ๕ ปีจึงยุติลง พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี
ทรงตัดสินใจพระทัยว่าควรเสด็จกลับมาประทับในประเทศไทย ดังนั้น ใน พ.ศ.
๒๕๐๒ สมเด็จพระเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาฯ และพระนางเจ้าสุวัทนา พระวร-
ราชเทวี ได้เสด็จนิวัตประเทศไทย และประทับ ณ วังแห่งใหม่ในซอยสันติสุข
สุขุมวิท ๓๘ ทรงพระกรุณาโปรดประทานนามว่า “วังรื่นฤดี” เช่นเดียวกับ
วังแห่งแรกที่ถนนสุขุขทัย เมื่อทั้งสองพระองค์เสด็จกลับมาประทับเป็นการถาวร
แล้ว ข้าราชการบริวารเดิมและสถาบันการศึกษา รวมทั้งองค์กรอันเนื่องใน
พระบรมราชูปถัมภ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่างพากัน
มาเฝ้าและขอพระราชทานอัญเชิญเสด็จทั้งสองพระองค์ไปทรงเป็นประธานใน
งานต่างๆ อยู่เสมอ

งานแสดงแบบเสื้อผ้าของสมาคมแปซิฟิกและเอเชียอาคเนย์แห่งประเทศไทย
๑๔ เมษายน ๒๕๐๔ ณ วังรื่นฤดี

นอกจากนี้ พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ยังได้เริ่มทรงงานเพื่อสาธารณประโยชน์ร่วมกับสมาคม มูลนิธิ และองค์กรการกุศลต่าง ๆ ตัวอย่างงานที่ทรงจัดขึ้นและเป็นທີ່ประทับใจของคนจำนวนมากและเป็นที่ยกย่องชื่นชมกันอย่างยิ่งก็คืองานเมตตาบันเทิง “รื่นฤดี” พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นงานการกุศลซึ่งจัดขึ้นในบริเวณสวนอันสวยงามของวังรื่นฤดี สวนดังกล่าวพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวีทรงจัดหาไม้ดอกไม้ประดับที่งดงามด้วยพระองค์เอง โดยได้เสด็จไปตามร้านขายพรรณไม้ที่เพาะชำดอกไม้พันธุ์ใหม่ ๆ แปลกกว่าพันธุ์ไม้ที่เคยพบเห็นกันมาช้านานแล้ว ดังนั้น สวนดอกไม้ของพระองค์จึงมีผู้ปรารถนาจะมาชมกันมากในสมัยนั้น

สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี และพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ทรงเป็นเจ้าภาพในงานเมตตาบันเทิงดังกล่าว ซึ่งจัดขึ้นเป็นครั้งแรกในกรุงเทพมหานคร การนี้ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระมหากรุณาเสด็จพระราชดำเนินมาทรงเป็นประธานในงานด้วย

ในงานวันนั้น มีการแสดงดนตรีและนาฏศิลป์หลายรูปแบบผู้แสดงล้วนแต่เป็นบุตรหลานของผู้เป็นที่รู้จักกันดีในวงสังคม นอกจากการแสดงแล้ว ยังมีการออกร้านอาหาร เครื่องดื่ม และขายสินค้างานฝีมือที่จัดทำอย่างประณีต ยิ่งไปกว่านั้นในบริเวณงานยังประดับไฟฟ้าตามต้นไม้ใหญ่อย่างงดงาม ผู้มาร่วมงานต่างชื่นชมในความแปลกใหม่ของงานกลางแจ้ง ซึ่งไม่เคยได้เห็นมานานแล้ว

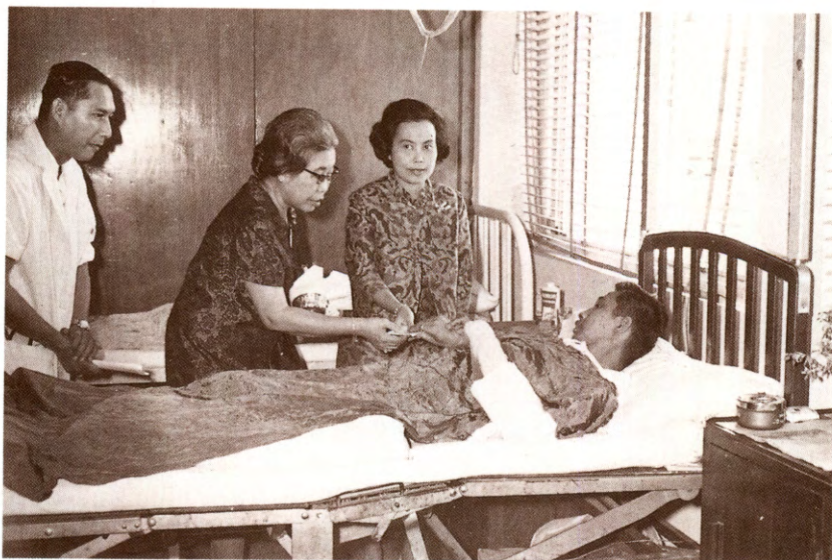
การจัดงานครั้งนั้นได้รับเงินบริจาคเป็นจำนวนมาก ดังนั้น ต่อมาจึงมีหน่วยงานสาธารณกุศลต่าง ๆ กราบทูลขอประทานพระอนุญาตใช้วังรื่นฤดีเป็นสถานที่จัดงานกันหลายราย พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ก็ทรงเติมพระทัยประทานพระอนุญาต ทั้งยังทรงร่วมด้วยอย่างไม่ทรงเห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย ทั้งจัดงาน ทั้งเก็บดูแลภายหลังเสร็จงาน โดยเฉพาะการซ่อมแซมพื้นสนามและบำรุงต้นไม้ที่เสียหายไปบ้างในระหว่างงาน

ในพิธีเปิดตึกมงกุฎ-เพชรรัตน์ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์
๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๐๐

ทรงรับพระราชทานเหรียญกาชาดสรเสริญ ในพิธีเปิดตึกมงกุฎ-เพชรรัตน

ประธานพระอนุเคราะห์แก่ผู้ป่วยผู้ยากไร้

พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ทรงอุปการะกิจการเพื่อสาธารณประโยชน์อื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก อาทิ สมาคม องคกร และชุมนุมซึ่งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม เช่นเมื่อครั้งทรงเจริญพระชนมายุ ๖๐ พรรษา ใน พ.ศ. ๒๕๐๘ มีผู้ถวายเงินโดยเสด็จพระกุศลตามพระอริยาตย์เป็นจำนวนมาก จึงได้ทรงสมทบเพิ่มเติม และประทานแก่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์สภากาชาดไทย จนสามารถสร้างอาคารสำหรับผู้ป่วยนอกและห้องฉุกเฉินในโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ทางด้านสวนลุมพินี ได้ ๑ หลัง แต่มิได้ทรงใช้พระนามของพระองค์เป็นนามตึก หากแต่ได้ประทานนามว่า “ตึกมงกุฏ-เพชรรัตน” โอกาสนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดตึก ในวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๐ ด้วย

นอกจากนี้ ทรัพย์สินส่วนพระองค์ที่ทรงได้รับมรดกคือที่ดินและบ้านของพระชนก ณ จังหวัดปราจีนบุรี ก็ทรงพระกรุณาประทานกรรมสิทธิ์ให้แก่ทางราชการ เมื่อทางราชการได้ใช้สถานที่ดังกล่าวสร้างโรงพยาบาล

เจ้าพระยาอภัยภูเบศร เพื่อเป็นเกียรติแก่พระบรรพบุรุษ พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ก็ไม่ทรงใช้พระนามของพระองค์กับโรงพยาบาลแห่งนี้ ในกาลต่อมาเป็นเวลา ๘ ปีหลังจากพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี สิ้นพระชนม์แล้ว โรงพยาบาลได้สร้างอาคารเพิ่มเติมเป็นอาคารสูง ๔ ชั้น และขอพระราชทานพระอนุญาตขนานนามว่า **“อาคารเพชรรัตน-สุวัทนา”** นับเป็นครั้งแรกที่มีพระนามปรากฏต่อสาธารณชน

ส่วนการพระศาสนาในนั้น ทรงศรัทธาร่วมการก่อสร้าง ซ่อมแซม พระอุโบสถ เสนาสนะ พระพุทธรูป และเสด็จไปทอดผ้าพระกฐินส่วนพระองค์ ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัดทั้งใกล้และไกล พร้อมทั้งทรงเยี่ยมราษฎรที่มาเฝ้าชมพระบารมี ทรงนำเครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรคไปประทานแก่ผู้ยากไร้ตามหัวเมืองทั้งใกล้ไกลที่เสด็จไปทรงทอดกฐินเป็นประจำทุกปี

นอกจากนี้ยังทรงอุปการะกิจกรรมซึ่งเทิดทูนพระเกียรติของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ร่วมกับพระราชธิดาผู้มีได้ขาด

ด้านส่วนพระองค์นั้น ทรงเคารพเจ้านายในราชตระกูลเป็นอย่างยิ่ง เมื่อทรงได้รับพระราชทานพระราชสมภพบางส่วน ได้แก่ เครื่องประดับ อัญมณีมีค่า ก็ไม่ทรงใช้แต่งพระองค์ ด้วยทรงถือว่าเป็นของสูง เหมาะสำหรับพระมหากษัตริย์และเจ้านายชั้นสูง ทรงเป็นผู้มีขัยสัจและทรงอบรมพระราชธิดาให้ทรงมีความละเอียดถี่ถ้วนรอบคอบ ทรงประหยัดทั้งเงินและเวลาไม่ทำให้เสียไปโดยไม่คุ้มค่า

พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี เป็นพระชนนีผู้ประเสริฐ ดังจะเห็นได้จากพระอุปนิสัยและพระอัธยาศัยงดงามของสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ล้วนแล้วแต่บังเกิดด้วยพระวิริยภาพ และพระปรีชาสามารถในการอบรมพระราชธิดาให้ทรงงามสมพระอิสริยยศศักดิ์ เป็นที่เคารพเทิดทูนของมหาชนโดยทั่ว ยิ่งไปกว่านั้นยังได้ทรงสามารถประทับประคองพระราชธิดาตลอดทั้งพระองค์เอง ให้ผ่านพ้นวิกฤตการณ์นานาที่กล้ากรายเข้ามาในพระชนมชีพได้โดยสวัสดิ์อย่างน่าอัศจรรย์

ทรงบาตรหน้าตำหนักพัชราลัย หัวหิน

ทรงปิดทองพระพุทธรูปในถ้ำเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่
เมื่อเดือนพฤศจิกายน ๒๕๐๙

ทรงปฏิบัติพระกรณียกิจในเขตภาคเหนือ เมื่อพุทธศักราช ๒๕๐๙

จังหวัดภูเก็ต เมื่อเดือนพฤศจิกายน ๒๕๐๐

สุโหงโก-ลก

เสด็จไปทรงทอดกฐินส่วนพระองค์ในเขตภาคใต้
ระหว่าง ๒๕ ตุลาคม - ๑ พฤศจิกายน ๒๕๑๑

ทรงอุปการะกิจกรรมเทิดทูนพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ร่วมกับพระราชธิดาอยู่เสมอ

ณ ค่ายวชิราวุธ จังหวัดนครศรีธรรมราช
๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๑๒

ทอดพระเนตรกิจการสถานีโทรทัศน์
แห่งประเทศไทย ช่อง ๕ ขอนแก่น
ในวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๑๒

เสด็จประพาสภูกระดึง จังหวัดเลย เมื่อเดือนมิถุนายน ๒๕๑๒

“ทรงสามารถรับสั่งกับบุคคล
ทุกอาชีพ ทุกวัย” (เสด็จ
เยี่ยมราษฎรในอำเภอกระบุรี
จังหวัดระนอง เมื่อเดือน
กรกฎาคม ๒๕๑๙)

ทรงเยี่ยมราษฎร
ที่จังหวัดสมุทรสาคร

มีพระอัยยาคัยโปรดการเลี้ยงสุนัข

พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี มีพระอุปนิสัยร่าเริง ทรงสามารถรับสั่งกับบุคคลทุกอาชีพ ทุกวัยได้เป็นอย่างดี โปรดการเลี้ยงสุนัข โปรดการปลูกไม้ดอกไม้ใบ ทรงแต่งสวนด้วยพระองค์เอง และยังทรงขับร้องเพลงไทยเดิมได้ดี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงยกย่องพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ในฐานะพระราชวงศ์ผู้ใหญ่ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติคุณรุ่งเรืองยิ่งมหาจักรีบรมราชวงศ์ (ฝ่ายใน) เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐

พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ทรงปิติยินดีเป็นอย่างยิ่งถึงกับออกพระโอษฐ์ว่า “ดีใจที่สุดในชีวิต” เพราะเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตระกูลนี้เป็นเครื่องทรงเฉพาะราชตระกูล เช่น พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินี และสมเด็จพระเจ้าฟ้าตลอดจนพระบรมราชวงศ์ชั้นสูงเท่านั้น ผู้มิได้มีกำเนิดในราชสกุลซึ่งได้รับพระราชทานจะต้องมีคุณงามความดีพิเศษสุด จึงจะได้รับพระราชทาน

นอกจากนั้น นับแต่ทรงเจริญพระชนมายุ ๖๐ พรรษาเป็นต้นมา ก็ทรงได้รับพระมหากุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานน้ำสรงในเทศกาลสงกรานต์เป็นประจำทุกปี เมื่อประจวบก็โปรดเกล้าฯ ให้แพทย์หลวงอภิบาลรักษา พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์โดยตลอด ตราบกระทั่งสิ้นพระชนม์

ในต้นเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ประจวบเกี่ยวกับพระบิดาสะอึกเส็บ และมีพระโรคแทรกซ้อน กระทั่งสิ้นพระชนม์ในวันพฤหัสบดีที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ เวลา ๑๗ นาฬิกา ๙ นาที ณ โรงพยาบาลศิริราช กรุงเทพมหานคร สิริพระชนมายุ ๘๐ พรรษาเศษ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไว้ทุกข์ในพระราชสำนัก ๑๕ วัน ประดิษฐานพระศพ ณ พระที่นั่งทรงธรรม วัด

เสด็จทรงร่วมงานเพื่อสาธารณประโยชน์อยู่เสมอ

เบญจมาพิตรดุสิตวนาราม พร้อมทั้งเครื่องประกอบพระเกียรติยศตาม พระอิสริยยศที่ทรงดำรงอยู่ครบทุกประการ และเสด็จพระราชดำเนินไปในการ พระราชทานเพลิงพระศพ ณ พระเมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัด เทพศิรินทราวาส เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ ทั้งยังพระราชทาน พระบรมราชานุเคราะห์ในการบรรจุพระอังคารในวันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี เสด็จแทนพระองค์ทรงประกอบพิธีบรรจุพระอังคาร ณ วัด พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม เริ่มพิธีตั้งแต่เวลา ๐๙ นาฬิกา ๓๐ นาที โดย ในการนี้ พระสงฆ์วัดพระปฐมเจดีย์ ๙ รูปสดับปกรณ์ แล้วทรงบรรจุพระอังคาร ของพระชนนีไว้ ณ ผับพระวิหารเบื้องหลังพระร่วงโรจนฤทธิ์ เคียงข้าง พระบรมราชสรีรางคารของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งบรรจุไว้ ก่อนหน้านั้นแล้ว จากนั้น จึงทรงวางพวงมาลาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ณ ที่บรรจุพระอังคาร เป็น เสร็จการเมื่อเวลา ๑๐ นาฬิกา

แม้พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี ในรัชกาลที่ ๖ จะเสด็จสิ้น พระชนม์ไปแล้ว หากแต่พระจริยวัตรอันงดงามและพระกรณียกิจนานัปการที่ ทรงปฏิบัติบำเพ็ญไว้เป็นหิตานุหิตประโยชน์ยอมยังปรากฏติดแผ่นดินอยู่มิรู้หาย มิรู้กาลเวลา นับได้ว่าทรงรักษาพระเกียรติศักดิ์แห่งพระอิสริยยศพระนางเจ้าฯ พระวรราชเทวีในสมเด็จพระบูรพมหากษัตริย์ไว้ได้อย่างบริสุทธิ์ บริบูรณ์และ สง่างาม สมดังพรที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทาน ไว้แต่ครั้งอดีตสมัยในทุกสถาน

“...ยศจจะมียังยวดอย่าชวดยศ ศรีสง่าปรากฏอย่าหมดศรี
เกียรติคุณเผยแผ่แพร่เกียรติ เจริญถ้วนมวลทวีเจริญเทอญ”

พิมพ์ที่โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โทร. ๐-๒๒๑๘-๓๕๖๓, ๐-๒๒๑๕-๓๖๑๒

นางศรินทิพย์ นิมิตรมงคล ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พฤศจิกายน ๒๕๔๔

<http://www.cuprint.chula.ac.th>